

EXAMENSARBETE

Våren 2008

*Institutionen för beteendevetenskap
Sociologi*

Faktorer som påverkar ungdomar
att gå på individuella program

Författare

Yanelys Conde Correa

Handledare

Gudmund Jannisa

Abstract

Dagens arbetsmarknad har ständigt höjt sina krav, vilket medfört att det har blivit högre krav på utbildning, särskilt till utsatta barn. Min empiriska undersökning handlar om faktorer som påverkar ungdomar att gå på gymnasieskolans individuella program. Undersökningens syfte har varit att ta reda på vilka faktorer som påverkar ungdomar att gå på individuella program och hur medvetna elever är om orsaker som har påverkat deras val att börja på IV-Tema. Mina frågeställningar är: vilka orsaker ligger bakom att elever går på individuella programmet? Vilka är elevernas individuella skäl till att gå på individuella programmet? Min undersökning är byggd på kvalitativ data och jag har gjort nio semistrukturerade intervjuer med en studie- och yrkesvägledare, en kurator och en lärarassistent samt med 6 elever på individuella programmet. Jag har valt Malmö stadskommun därför att jag anser att jag där kan få fram mesta möjliga orsaksfaktorer. Jag analyserar mitt material utifrån teoretiska begrepp som socialisation, habitus och motivation. Min slutsats är att det krävs ett mångdimensionellt synsätt för att klargöra faktorerna kring hur det kan komma sig att elevantalet på gymnasieskolans individuella program är så stort.

Sökord

Individuella programmet, elevperspektiv, gymnasieskolan, IV-elever

Innehållsförteckning

1. Inledning och bakgrund	4
1.1 Syfte	5
1.2 Frågeställning	5
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Urval	5
2. Teoretiska begrepp	6
2.1 Sällskapligt, socialt och rättvisa	6
2.2 Socialisation	6
2.3 Habitus	7
2.4 Maslows Motivationsteori	7
3. Historik	8
3.1 Individuella programmet	8
3.2 Skolan ska utvecklas	9
4. Genomförande och Metod	10
4.1 Etiska överväganden	11
5. Val av metod för analys	11
6. Resultatredovisning av intervjuer	12
6.1 Intervjuer med en studie- och yrkesvägledare, en kurator och en lärarassistent	12
6.1.1 Samhällsfaktorer	12
6.1.2 Skolfaktorer	13
6.1.3 Individfaktorer	13
6.2 Intervjuer med elever	14
6.2.1 Elevernas yttrande om vad det tror är orsakerna till att de hamnade på IV-Tema	14
6.2.2 Olika förväntningar på IV-Tema	15
5.2.3 Orsaksfaktorernas betydelse på individuella program	15
7. Sammanfattning	17
8. Diskussion	18
Litteraturlista	19
Bilagor	20

1. Inledning och bakgrund

Det här arbetet är en empirisk undersökning om faktorer som påverkar elever att gå på Jörgen Kock gymnasiets individuella program, även kallat IV-Tema. I undersökningen redovisas elevernas individuella skäl till varför de går på individuella programmet. Undersökningen bygger på nio kvalitativa intervjuer med sex elever som studerar vid gymnasiets individuella program, en studie- yrkesvägledare, en kurator och en lärarassistent som jobbar med elever från IV-Tema.

Arbetet är indelat i en teoretisk del som handlar om individuella programmet och de olika valda teorierna, samt en empirisk del som redovisar resultatet av intervjuerna med eleverna och personalen.

Hur blev jag intresserad av ämnet?

Jag har alltid intresserat mig för frågor som rör samhällsutvecklingen, rättvisa för eleverna i skolan och vilka möjligheter de har att lära och utbilda sig. Att jag kom att forska om just den här frågan berodde delvis på att jag själv gått på ett individuellt program på Polhemsgymnasiet i Lund 1996, samt att jag för tillfället arbetar som lärarassistent på ett individuellt program som heter IV-tema.

Resultatet kommer att ge mig en utgångspunkt för att genomlysna och arbeta med kvalitén utifrån varje enskild elev. Framför allt hoppas jag dock att undersökningen ska inspirera mina arbetskamrater till djupare diskussioner kring liknade ämnen, det vill säga sådana som bygger på betydelse för att skapa rättvisa eller motverka ojämlikhet i samhället.

Jakten efter att finna svaren på de frågor jag har behandlat i min uppsats har för mig varit mycket roligt och intressant. Intervjuerna med en studie- yrkesvägledare, en kurator, en lärarassistent och eleverna på IV-Tema fick mig att förstå att det finns otroligt många faktorer som kan analyseras och fördjupas för att förstå dessa elevers situation i ett vidare perspektiv. Förhoppningsvis kan denna uppsats väcka intresset, så att ytterligare studier görs kring ämnet.

1.1 Syfte

Syftet med min undersökning har varit att ta reda på vilka faktorer som påverkar ungdomar att börja studera vid Jörgen Kockgymnasiets individuella program och hur medvetna elever är om de orsaker som har påverkat deras val att börja på IV-Tema.

1.2 Frågeställning

Mot ovan beskriven bakgrund ville jag genom att intervjua en studie- yrkesvägledare, en kurator, en lärarassistent samt sex elever på individuella programmet, få del av deras uppfattning och skaffa mig en bredare kunskap. Jag utgick från följande frågeställningar när jag genomförde min studie.

1. Vilka orsaker ligger bakom att elever studerar vid individuella programmet?
2. Vilka är elevernas individuella skäl till att de studerar vid individuella programmet?

1.3 Avgränsningar

Jag skulle ha kunnat bredda mitt arbete om jag även intervjuat andra personer med andra yrken, såsom skolsköterska och lärare. Anledningen till att jag avstått från detta var att uppsatsen skulle bli alltför omfattande. Jag ville även framhålla att jag inte behandlat den del av individuella programmet som har hand om särskoleelever, även detta val har gjorts för att begränsa uppsatsens omfattning.

Samtidigt avgränsade jag mig till Malmö stadskommun, och i Malmö bara till en skola. Min intention är inte generalisera, utan snarare illustrera ett samhälligt problem med hjälp av ett tydliggörande exempel.

1.4 Urval

När jag väl hade bestämt mig för vad min C-uppsats skulle handla om började jag fundera på vilka elever och vilken personal som skulle kunna utgöra min undersökningsgrupp. Rätt snart insåg jag att utöver själva IV- eleverna, så var det vissa personer som jobbade med IV-Tema som kunde ge mig svar på mina frågor. Sålunda bestämde jag mig för att intervjua kuratorn, studie- yrkesvägledaren och lärarassistenten som arbetar med IV-.Tema, bland dessa fanns det en man och två kvinnor. Dessa specifika personer som jobbar på IV-Tema har djupa kunskaper om IV-Tema och stor erfarenhet med IV- elever.

Jag valde att intervjua de elever som redan gått en termin på IV-Tema, då dessa redan vet vad programmet går ut på och vet vad programmet (den speciella undervisningen) kan göra för dem.

Jag ansåg att 9 respondenter var ett passande antal för undersökningens omfattning.

2. Teoretiska begrepp

2.1 Sällskapligt, socialt och rättvisa

Trondman tar upp vad filosofen Martha C. Nussbaum beskriver i *Sex and Social Justice* (1999) och hennes syn på social rättvisa. Hon menar att alla människor har lika värde. Alla bör alltså ha rätten att växa upp under sådana villkor, att de kan utveckla förmågor och få möjlighet att göra ”socialt produktiva val”, utan att dessa val hindrar andra människors möjligheter att utveckla sina kapaciteter. Nussbaum kritiserar starkt dem, som hävdar att social rättvisa – att ge alla barn och ungdomar tillräckligt goda materiella, sociala och existentiella livsvillkor och att behandla dem med respekt, det vill säga att ge dem grundläggande tillit till sig själva och samhället de lever i – skulle vara en fråga om att göra människor till beroende offer. Tvärtom handlar det om att ge dem förutsättningar att bli val- och handlingsförmögna. Nussbaum menar att social rättvisa främst handlar

[...] om samhällets grundstruktur, eller närmare bestämt om hur de viktigaste samhällsinstitutionerna fördelar grundläggande rättigheter och skyldigheter och bestämmer hur vinsterna från det sociala samarbetet skall delas (Trondman, 2001:39).

2.2 Socialisation

Angelöw m.fl. skriver i boken *Introduktion till socialpsykologi* att människan grundlägger sina moralföreställningar, sin könsroll, sina normer och värderingar i familjen och i skolan genom socialisationsprocessen. Genom detta införlivar individen samhällets normer och värderingar. Socialisationen är en livslång process som börjar i barndomen och sen fortsätter hela livet. Under socialisationen överförs värderingar, beteenden, normer, könsroller och kunskaper till individen från andra individer och från samhället och dess institutioner.

Socialisationen är indelad i tre delar; primär, sekundär och tertiär socialisation. Den primära socialisationen, som främst pågår i barndomen, sker främst genom föräldrarna och familjen, men även till viss del av förskolor. Här grundläggs barnets möjligheter att utvecklas motoriskt, kognitivt, känslomässigt och socialt. Den sekundära socialisationen är framförallt knuten till skoltiden, skolan spelar en viktig roll för denna del av socialisationen. Den innebär att individen tillägnar sig olika färdigheter, så att hon/han införlivar samhällets normer och värderingar för att fungera väl i det samhälle personen lever i. Den tertiära socialisationen innefattar hur människor påverkas att införliva speciella värderingar som politiska partier, massmedia, reklam och olika intressegrupper förmedlar. Dock spelar individen själv en aktiv roll i socialisationsprocessen och är inte en passiv mottagare. Socialisationsprocessen påverkas av såväl de förändringar som den kontinuitet som finns i samhället. Alltså kan den se annorlunda ut för olika generationer, olika samhällen och olika geografiska områden (Angelöw, m.fl. 2000).

2.3 Habitus

Den franske sociologen Pierre Bourdieu, är en av nutidens mest betydelsefulla teoretiker i samhällsvetenskapen och i Trondmans bok kan man läsa att han bland annat har en teori om begreppet habitus. Klasstillhörigheten förmedlas via släkt och familjeband. Inom familjen överförs både kulturellt, socialt och ekonomiskt kapital. Pierre Bourdieu menar att individens habitus eller dispositioner har en avgörande betydelse för hur människor ser, känner, tänker, förstår och handlar (Trondman, 2001). Uppväxtmiljön spelar en viktig roll för människors habitus. Dessa dispositioner måste förstås och förklaras mot bakgrund av de förhållanden människan föds in i, hanterar och därmed aktivt präglas av – eftersom ingen väljer tid, plats, miljö, social tillhörighet, föräldrar och kommunikationsmönster. Det är alltså en människas dispositioner som bestämmer dennes habitus. Det vill säga att det liv man levt har präglat en på ett sådant sätt att vissa saker, omedvetet eller medvetet, framstår som självklara ”för mig” och otänkbara ”för andra”. Vi ser ofta inte den sociala och historiska process som bidragit till att få oss att vara just de vi är. Individens habitus kan både vara ett hinder och utgöra en möjlighet i olika situationer (Trondman, 2001).

2.4 Maslows Motivationsteori

Jag har valt att presentera en teori som många känner till och som berör människors livsvillkor. I detta avsnitt utgår jag från Maslows *Motivationsteori* som är grundad av den amerikanska psykologen Abraham Maslow. Denna teori beskriver människans grundläggande behov. Maslow baserar sina teorier på vissa biologiska och psykologiska grundantaganden. Han hävdar att det finns vissa behovsobjekt som är biologiskt eller psykologiskt grundande och som är sådana att de är lika för alla människor. Till sådana behov räknar Maslow upp de nivåer som han använder i en behovstrappa:

- Behov av självförverkligande
- Behov av uppskattning
- Kontaktbehov: behov av samhörighet och kärlek, bekräftelse från andra
- Trygghetsbehov: behov av skydd, ordning, stabilitet, säkerhet
- Fysiologiska behov: hunger, törst, andning, sexualitet

Enligt Maslow har människan fem grundläggande behov: fysiologiska behov, trygghetsbehov, sociala behov, behov av uppskattning och slutligen behov av självförverkligande.

Maslow menar att behoven kan inordnas hierarkiskt efter sitt inbördes styrkeförhållande. För att kunna gå vidare i hierarkin måste behoven som ligger nederst vara uppfyllda. De lägre behoven (fysiologiska och trygghetsbehoven) tillfredsställs externt. Och tillfredsställelsen av dem är en förutsättning för att kunna motiveras att nå de högre behoven.

Det finns det undantag som jag inte tänker gå in på i denna korta beskrivning av teorin. Maslow menar att de lägst stående motiven är de viktigaste för att upprätthålla livet och där tillfredsställelsen av samtliga behov är förutsättning för att utveckla det humanisterna kallar ”den hela människan” (Jerlang, 1994; Permer, 1989).

3. Historik

3.1 Individuella programmet

Ett individuellt program är ett ettårigt individuellt gymnasialt program som bestäms utifrån den enskilde elevens behov. Målsättningen är att eleven senare ska få slutbetyg från individuellt program och gå över till ett nationellt eller specialutformat program. Här får eleven läsa in och få betyg i något eller några kärnämnen för att bli behörig till ett nationellt program eftersom eleven inte har uppfyllt kraven på godkänt betyg i svenska, engelska och matematik. Eleven kombinerar sina studier med praktik och går i skolan minst tre dagar i veckan. Ett bra omdöme från praktikplatsen har också stor betydelse för elevens möjligheter att komma in på ett nationellt program. På vissa skolor har eleven musik eller idrott. Ett individuellt program ger eleven möjlighet att ta ett eget ansvar för sina studier genom att visa att han/hon kan passa tider och sköta sin studieplanering och sin praktik på ett bra sätt (www.skolverket.se).

Det individuella programmet presenteras i kunskapspropositionen som ett arbetsredskap för att kommunerna skall fullgöra sina uppgifter att erbjuda skolungdomar som inte går på något nationellt program, en gymnasieutbildning. Det individuella programmet är till för elever som har bristande förkunskaper från grundskolan, och programmet är avsett att vara preparandkurser för dessa elever. Det individuella programmet skall vara utformat så att det ger eleverna en bra övergång till ett nationellt program. Undervisning i kärnämnen i kombination med praktik skulle kunna öka motivationen hos eleven till fortsatta studier, samtidigt som eleven får en introduktion till arbetslivet (Hultqvist, 2001).

Det individuella programmets motiv är att vara kompensatoriskt för de elever som saknar tillräckliga kunskaper. Det ska även vara motivationsskapande och instruktivt för elever som är osäkra i sitt studieval eller omotiverade inför studier och stöttande för de elever som inte kom in på vald gymnasieutbildning eller som har avbrutit sin gymnasieutbildning. Vid starten och fram till 1 juli, 1994 fanns en individuell utbildningsinriktning för elever som var målinriktade och önskade en utbildning som inte fanns inom de nationella programmen. Efter 1 juli, 1994 kallas detta program för specialutformat program (www.malmo.se)

Under individuella programmets första år gick mellan 5 - 6 % av de elever som lämnade grundskolan direkt till individuella programmet. År 1998 skedde en ökning till 8 %. Åren därefter stiger antalet marginellt. Anledningen till denna ökning år 1998 är att nya behörighetskrav till gymnasiet trädde i kraft. De nya reglerna innebar att det krävs godkänt i svenska eller svenska som andra språk, matematik och engelska från grundskolan (www.skolverket.se).

Det finns två olika kategorier av elever på det individuella programmet. Dels är det de elever som börjar på ett individuellt program direkt efter nian, dels är det de som har påbörjat ett nationellt program och därefter avbrutit det. Andra anledningar kan vara uppehåll i studierna mellan grundskolan och gymnasiet, eller elever som nyligen invandrat (Hultqvist, 2001).

3.2 Skolan ska utvecklas

Elisabet Hultqvist skriver att utbildningspolitikens mål har varit att göra möjligt för en bredare grupp av ungdomar att få möjligheten till fullföljda studier. Gymnasiets elevströmmar ökade markant på 60-talet. Införandet av grundskolan år 1962 gav även upphov till den ökande efterfrågan på fortsatt utbildning. Denna ökning kom snart att uppfattas som ett problem, framförallt de allmänna studieförberedande linjerna. I en utredning i början av 60-talet visar det sig att det inte var den stora elevtillströmningen som var problemet utan hur differentieringen av gymnasiet skulle lösas. Meningen var att utföra en styrning av elevströmmarna från det allmänna gymnasiet till fackgymnasiet eller kortare yrkesutbildningar. Med hjälp av dessa kunde man tillfredsställa behovet av elever med gymnasieutbildning, där det var som störst. Fackskolan som kom i mitten av 60-talet hade till uppgift att verka gymnasieavlänkande, det vill säga att leda elevströmmarna till yrkesinriktade studievägar istället för mot gymnasiet. Fackskolorna skulle ge en yrkesutbildning inom vård, ekonomi samt teknik, på mellannivå.

En tredje skolform kom, de så kallade yrkesskolorna, som blev en yrkesutbildning för elever från det lägre sociala skiktet. Yrkesutbildningsberedningen varnade för att yrkesskolan skulle bli en återvändsgränd. Om yrkesskolorna blev en ren yrkesskola och inte gav möjlighet att kunna vidareutbilda sig, innebar det att det gymnasieavlänkande syftet inte skulle uppnås. Därmed blev yrkesutbildningsberedningens förslag att slå samman dessa tre utbildningsvägar till en gemensam gymnasieskola. Tanken med förslaget till en integrerad gymnasieskola var att individen inte skulle låta sig styras av uppdelningen mellan teoretisk och praktisk utbildning, utan kunna välja utifrån individens intresse och förutsättningar. När individen valt utbildningsinriktning utifrån intresse, personliga förutsättningar och behov, innebar det att differentieringen blev en del av ramen för den sammanhållna gymnasieskolan (Hultqvist, 2001).

Denna ombildning från ett slutet system med de så kallade parallellskolorna, det vill säga att yrkesskolorna var klart avskilda från de teoretiska utbildningarna, mot en enhetlig gymnasieskola, speglar de ökande behoven av arbetskraft med bredare yrkeskunskaper i industrisamhället. Denna ombildning hade även en demokratisk, ideologisk dimension, det vill säga att elever som väljer praktisk utbildning skall ha samma rätt till utbildning och betydande personlighetsutveckling som de elever som väljer teoretisk utbildning. Ett annat argument till reformen är statsmaktens ambitioner att minska de sociala klyftorna genom att locka elever från andra samhällsgrupper. Yrkesutbildningarna skulle bli mera generella och skapa fler flexibla elever till den förändliga arbetsmarknaden. Genom reformen minskade tiden för yrkesämnena och de allmänna ämnena ökades. Gymnasieutbildningen innebar en påbörjad utbildning som skulle bli komplett med fortsatt utbildning i arbetslivet. Fram till slutet av 60-talet hade näringslivets representanter stort inflytande på yrkesutbildningarna (Abrahamsson, 2002).

1970-års gymnasiereform var resultatet av en organisatorisk förändring. Det skedde aldrig någon reell integration mellan utbildningsvägarna och den sociala ojämlikheten i rekryteringen till de praktiska och teoretiska linjerna fanns kvar. Elisabeth Hultqvist skriver att det är viktigt att se, vid reformsträvandet för att skapa en integrerad gymnasieskola, att det samtidigt byggdes in en differentiering. Gymnasieutredningen år 1976 presenterade ett förslag för jämnare social och könsmissig rekrytering för att motverka uppdelning i teoretisk och praktiska linjer som linjesystemet hade. Förslaget var att ge gymnasieskolan en i första hand yrkesförberedande inriktning, men detta mötte motstånd från akademikerhåll. De menar att

förslaget inte tog hänsyn till de studiemotiverade elevernas behov. Förslaget realiserades aldrig utan istället inleddes försök och utvecklingsarbete mot de tvååriga praktiska linjerna, det vill säga införandet av de teoretiska ämnena på de nationella programmen. Därmed skulle åtskillnaden mellan utbildningsvägarnas olikheter praktiskt och teoretiskt kunna överbyggas. Denna utveckling av närmande av yrkesförberedande och studieförberedande programmen har medfört att ett utbildningsprogram för dem som inte når upp till målet har tillkommit - det individuella programmet (*Hultqvist, 2001*)

4. Genomförande och Metod

Jag ville möta och samtala med eleverna och personalen personligen, och på så sätt upplysas om vilka orsaker som ligger bakom att elever går på Individuella programmet. Det var elevernas och personalens berättelser och deras upplevelser som skulle utgöra grunden för min uppsats. Eftersom upplevelser inte går att mäta med siffror, kunde jag därmed utesluta en kvantitativ metod. Jag valde därför en kvalitativ intervju som datainsamlingsmetod. Med ett urval på så få elever och personal kan jag inte dra några generella slutsatser om att alla elever på IV-Tema upplever samma saker. Men jag anser ändå att uppsatsen kan ha sitt värde därför att jag väljer att låta eleverna komma till tals.

Jag valde, som sagt, att i min uppsats använda en kvalitativ metod då jag ansåg att den var bäst lämpad för min undersökning. Eftersom jag hade kännedom om det problemområde jag valde, och det inte fanns något omfattande publicerat material om ämnet i fråga, i synnerhet inte om vilka faktorer som påverkar vissa ungdomar att börja på Individuella programmet i Malmö, valde jag att basera min uppsats på ett empiriskt och explorativt arbete vars primära avsikt var att producera ny kunskap om problemområdet. Min uppsats är alltså inte hypotesprövande, och även om den sammanställda informationen som denna uppsats presenterar kan ligga till grund för vidare studier, är inte mitt syfte att här dra jämförelser med någon teori eller modell.

Trots att jag ganska tidigt hade valt vilka kategorier av personer som skulle intervjuas, skedde själva valet av de specifika personer som skulle intervjuas först efter noga eftertanke.

Jag använde mig av semistrukturerade intervjuer med både personalen och eleverna, men mina intervjuer med de olika personerna genomfördes på ett flexibelt sätt där jag kunde leda och anpassa intervjun beroende på de svar jag fick. Jag spelade in alla intervjuer och skrev ut dessa direkt från mobilen.

Intervjuerna presenteras på ett narrativt sätt, vilket tillåter att texten kan läsas på ett lättfattligt sätt. Med en sådan metod får läsaren en sammanhängande och sammanfattande bild av uppsatsens intention.

4.1 Etiska överväganden

Innan jag genomförde intervjuerna informerade jag de olika intervjupersonerna om mitt projekt. Hela uppsatsen är uppbyggd på att bevara anonymiteten hos alla respondenter som medverkat i intervjuerna. Alla var väldigt noga med att markera att de inte ville bli namngivna. När jag citerar, drar slutsatser m.m. lägger jag stor vikt vid att ingen enskild person blir identifierad.

5. Val av metod för analys

Uppsatsens syfte är att analysera intervjuer utifrån meningsinnehållet och berättelserna i enlighet med Johannessen och Tuftes indikationer. Samtidigt ville jag prova om mina resultat stämmer överens med några teorier som jag studerat tidigare i min behandlingsassistent utbildning. Vad är det som gör att vissa elever klarar valsituationer bättre än andra och redan tidigt vet vilken utbildningsväg de ska välja? Hur stor roll spelar elevernas uppväxtförhållande, föräldrars studietradition och den enskilde elevens motivation och personlighet?

För att kunna klargöra hur personal och elever upplever problemområdet har jag valt att använda mig av två teorier som kan vara till hjälp vid tolkning och förståelse av undersökningen. Den första teoretiska utgångspunkten belyser sambandet mellan rättvisa, socialisation och habitus. Dessa begrepp lyckas fånga både de medvetna och de omedvetna sidorna av individen och dennes plats i samhället. Samtidigt fångar begreppet de dimensioner som säger att människan är socialt determinerad. Och hur förhåller sig vardagsverklighet och samhällstruktur egentligen till varandra?

Den andra teoretiska utgångspunkten illustrerar förbindelsen mellan tillfredställda grundläggande, fysiologiska behov och möjligheten till att uppleva. Definierar man behoven i Maslows behovstrappa kan denna hjälpa oss att förstå och förklara en rad ungdomsfenomen utifrån att behoven i de lägre nivåerna måste vara någorlunda uppfyllda innan man börjar sikta på nästa nivå.

I min analys associerar jag sociologiskt mina teoretiska begrepp på följande sätt: sällskapligt, socialt och rättvisa med samhällsfaktorer; socialisation med skolfaktorer och individfaktorer med habitus.

För att inte gå miste om någonting från intervjuerna, behandlade jag dem i takt med dess genomförande. Ju längre tid som förflyter innan man påbörjar bearbetningen och analysen desto svårare är det att få ett levande förhållande till materialet. Den löpande analysen direkt efter varje intervju hjälpte mig att se om jag var på rätt spår, och om det var nödvändigt att omformulera frågorna eller lägga till nya frågor.

6. Resultatredovisning av intervjuer

6.1 Intervjuer med en studie- och yrkesvägledare, en kurator och en lärarassistent

Under intervjuerna med studie- yrkesvägledare, kurator och lärarassistent framkom att det verkar vara samhällsfaktorer, skolfaktorer och individfaktorer som styr elever att börja på Individuella programmet. Jag har delat in dessa faktorer i tre grupper; samhälls, skol- och individfaktorer.

Med samhällsfaktorer menar jag olika typer av faktorer i samhället såsom historiska, ekonomiska och strukturella som påverkar situationen för eleverna på individuella programmet. Gruppen skolfaktorer tar upp omständigheter i skolan som påverkar den enskilde elevens situation såsom ekonomiska, strukturella. I gruppen individfaktorer bearbetas de faktorerna som är knutna till den enskilde individen. Jag redovisar vad de olika respondenterna tar upp angående var och en av faktorerna.

6.1.1 Samhällsfaktorer

En av faktorerna som är kopplad till samhället och som kommer fram under intervjuerna är strukturförändringar i arbetslivet. Det verkar som att arbetsmarknaden har höjt sina krav, vilket medför att det har blivit högre krav på utbildning. Idag kan inte en elev börja ett gymnasieprogram om inte alla kärnämnesbetygen är godkända. Detta innebär att många av invandrarungdomarna inte får en chans. En samhällsfaktor som framkom under våra samtal är kommunens fördelning av ekonomiska resurser. Resursfördelningen i kommunen är fördelad så att i grundskolan har skolorna viktfordelning beroende på bostadsområde och elevantal med extra behov. Det verkar som pengarna ändå inte räcker till att täcka allas behov, eftersom nästan alla elever i vissa skolor är i behov av extra stöd.

I helhet kan man utgå från att undersökningen syftar på att samhällsfaktorer påverkar varandra. Studie- och yrkesvägledaren, kuratorn och lärarassistenten tar under intervjuerna upp olika sammanhang i invandringens problematik, däribland boendesegregationen, socialisationen och integrationen. Under intervjuerna framkom att det verkar vara två bakomliggande orsaker till detta. Den ena är de invandrarelever som är relativt nyanlända och som varit i Sverige 0-5 år, som inte hunnit lära sig språket tillräckligt för att klara skolan. Den andra är de elever med utländsk bakgrund, som bott här länge eller i hela sina liv och som både har det jobbigt med språket och som dessutom upplever svårigheter med att ha en fot i varje kultur. Hemma lever de efter hemlandets kultur och värderingar, och i skolan lever de efter svensk kultur och värderingar, vilket medför kulturkrock för anpassning.

Stora delar av invandrarna i kommunen lever tillsammans med sina landsmän i segregerade bostadsområden, där de pratar sina hemspråk eller en så kallad "blattevenska" med varandra.

Det är mycket få familjer där föräldrarna väljer en annan skola till sina barn än den som ligger närmast bostaden, även om de har rätt att göra det. Många av invandrareleverna har mycket hög press på sig från hemmet att lyckas. Föräldrarna har flytt sitt hemland och betalat ett högt

pris för att ge sina barn ett bättre liv. Föräldrarna har kanske inte lyckats med att ta sig in på den svenska arbetsmarknaden, och då får barnet höga förväntningar på sig att lyckas för hela familjen. För en del av de elever som går på individuella programmet blir dessa förväntningar en tung börda att bära, eftersom de har svårt att leva upp till föräldrarnas förväntningar. De bostadsområden som är segregerade medför det att det blir svårare för invandrarungdomarna att ta del av svensk kultur och det svenska språket. Invandrarfamiljerna lever ofta lite isolerat, tar sig sällan till andra stadsdelar, och barnen pratar kanske endast svenska i skolan, vilket inte är tillräcklig träning. Flyktingbarn som slussas ut för tidigt till skolan har för stora brister i språket, och det medför att det blir svårigheter även i de andra skolämnena

6.1.2 Skolfaktorer

Skolans behörighetsregler är naturligtvis ett skäl till att det är så. Tydliga regler framkommer; blir man inte godkänd i kärnämnena så får man inte gå på nationellt program som stänger dörren för dem som inte klarar av detta. Alla måste söka in på sina poäng.

En annan skolfaktor som framkommit under intervjuerna är huruvida kunskapsnivån hos grundskoleeleverna blivit lägre eller inte. Det finns en rätt stor mängd elever som inte borde gå på ett nationellt program eftersom de har stora brister i sina kunskaper, men som är behöriga och går där ändå. Elevantalet som börjar på individuella programmet efter grundskolan har varit relativt konstant till antalet.

6.1.3 Individfaktorer

Det framkom i intervjuerna att det är viktigt att ha goda språkkunskaper i svenska för att kunna tillägna sig kunskaper i även de andra ämnena. Brister i språket kan vara en viktig orsak till varför elever går på individuella programmet. Det kan vara invandrarelever som inte varit i Sverige så länge och då är det naturligt att de inte hunnit tillägna sig språket ordentligt. Det kan även vara brister i språket hos dem som har utländsk bakgrund om de till exempel inte pratar svenska i hemmet så har de inte lärt sig svenska språket tillräckligt, vilket medför att det blir svårt för dem att tillägna sig även de andra ämnena.

För invandrarbarnen är det mycket viktigt att de får sitt hemspråk förankrat hos sina föräldrar. Det verkar som om hemspråket är grundläggande för att de elever som har annat modersmål än svenska ska nå framgång i skolan. För att kunna tillägna sig de andra ämnena såsom matematik är det nödvändigt med goda språkkunskaper. I grundskolan hänger alla ämnena ihop och det är så att många av de här eleverna har IG i många av ämnena, inte endast ett kärnämne.

Faktorer som har behandlats under samtalen är elevernas självkänsla och självförtroende. Alla respondenter talar här således om att individuella programmets elever har en självbild och självkänsla som är låg. Många elever får med sig en negativ självbild från grundskolan. De som varit sämst i klassen i grundskolan har oftast kompenserat detta själv ha genom att vara bråkiga, spela clown eller vara tuffa. Ofta kan de senare förändra denna negativa självbild på Individuella programmet. Även elevernas självförtroende och självbild är inte speciellt hög på IV-programmet heller eftersom de har misslyckats i grundskolan och detta ger ju ingen bra självbild. Ett betyg mäter ju inte hela människan men det är lätt att eleverna tolkar det så

En av respondenterna beskriver att en av faktorerna är dels att det finns fler elever som har en social problematik än tidigare. Det är en större andel elever som kommer ifrån hem med problematik än tidigare och de ha ökat. *De ungarna vi har idag är en produkt av de förhållanden de kommer ifrån.* Det är fler familjer idag där människor mår sämre och har alla de negativa hälsofaktorerna såsom arbetslöshet, drogmissbruk, hopplöshet, högt blodtryck etc. Barnen till dessa vuxna människor har sin tur sämre förutsättningar än andra. Samhället idag har offentliga besparingar som slagit igenom på alla håll och kanter, skolan, Ungdomarna speglar samhällsutvecklingen. I dagens samhälle finns det mer stress, fler trasiga familjer, fler skilsmässor och större konkurrens i arbetsliv och skola. En annan faktor som framkommit är att skilsmässobarn är överrepresenterade på det individuella programmet. Orsaken till att elever kommer till individuella programmet är oftast inte att de har svårt att lära sig, utan att de lider av olika problem såsom relationsproblem i familjen, har familjen på flykt, upplevt trauman etc.

6.2 Intervjuer med elever

Här följer resultaten av de sex elevernas intervjuer på IV-Tema. Jag har intervjuat elever som gått en termin på detta program. Intervjufrågorna har jag med som bilaga och tar i det följande endast upp de mest centrala områdena som jag tycker har haft relevans för mitt arbete.

6.2.1 Elevernas yttrande om vad det tror är orsakerna till att de hamnade på IV-Tema

Eleverna uttryckte att de största orsakerna var att de inte fick den hjälp i grundskolan som de ansåg sig behöva och att detta resulterade i att de inte gick till skolan varje dag. Några berättade att de var oerhört skoltrötta under högstadietiden. Skoltröttheten ledde till att de kom för sent och började skolka.

Två elever uppgav att de inte kom överens med lärarna och att de därför inte gick i skolan så mycket. Följande citat illustrerar omständigheterna:

Lärarna sög och jag hade en knepig lärare i engelska, Hade en lite si så där klassföreståndare, Jag tyckte inte riktigt om henne, Därför blev jag inte godkänd där.

Dessutom berättade någon att de inte fick tillräckligt med hjälp av studie- och yrkesvägledaren i grundskolan. En annan elev berättade vidare att hon inte fått information om det individuella programmet av studie- och yrkesvägledare på grundskolan utan av en lärare som hon hade bra kontakt med. Alla elever höll med om att de viktigaste personerna under skoltiden var deras kompisar, de betydde mest för dem. Annars uttryckte eleverna att lärarna struntade i dem.

6.2.2 Olika förväntningar på IV-Tema

En elev berättade att han hade förväntningar om att börjar på IV-tema:

[...] Att det skulle vara mycket slappare än på grundskolan. Det är det faktiskt.

En annan sade att:

[...] Det är väl bra att jag är ute och praktiserar och sånt liksom det är det jag ville så jag slapp gå i skolan alla fem dagar i skolan.

En pojke visste inte riktigt vilka förväntningar han hade angående IV-tema men han berättade:

Jag hade väl från början tänkt att man skulle kunna läsa upp alla betyg här, typ kemi och sånt här och fysik. Men det kan man ju inte. Det tycker jag är rätt så dåligt faktiskt.

En elev berättade att han började på IV-Tema eftersom han mest struntade i allt han gjorde, så detta var den enda lösningen för att gå i skolan.

En flicka berättade att hon sökte till IV-Tema och hon beskrev sina reaktioner på följande sätt:

Jag blev orolig. Jag visste inte vad jag skulle göra. Alla andra hade kommit in och dom skulle gå i skolan.

En kille hade sökt till Fordonsprogrammet men inte kommit in och berättade:

Jag tog det väl rätt så bra när jag fick reda på att jag inte kom in på fordonsprogrammet, men man blev väl lite arg [...] för att de inte hade berättat det innan. (Att han inte skulle bli godkänd i engelska).

En killes reaktion var att:

Jag var mest glad att jag slapp gå någon linje i och med att jag var så skoltrött.

5.2.3 Orsaksfaktorernas betydelse på individuella program

Respondenterna berättade att alla ungdomar på något sätt har det svårt hemma och att de ansåg att de inte fick tillräckligt skolhjälp.

Hemförhållande påverkade eleverna mest uttrycker en elev.

Man är väldigt skoltrött om man måste hjälpa föräldrarna på företaget.

Alla eleverna utom en hade egna uppfattningar om hur samhällsfaktorer påverkat dem. Efter en stund av reflektion svarade denne elev dock på lite mer. Han formulerade det så här:

Jag vet inte riktigt vad jag ska svara på det. Jag har väl lagt märke till att det är många utländska elever i klassen.

En annan elev uttryckte det:

Ja, det vet jag. Jag tror att det handlar om att många av dem inte har bott länge i Sverige. Liksom i och med att de pratar sitt hemspråk hemma.

En elev nämnde att:

Samhället kräver att man har en bra betalt jobb så att man har råd att köpa allt man önskar sig, jag håller på att läsa till körkortet, det är ett måste inom transport branschen.

När det gällde elevernas visioner om strukturförändringar i arbetslivet kretsar det mycket kring arbete. Ingen av eleverna nämnde fortsatta studier. Eleven uttryckte sina framtidsplaner så här:

Jag får hoppas jag har ett bra jobb... bilmekaniker.

När jag frågar den tystlåtna tjejen om hennes framtid säger hon:

Om jag ska va ärlig så har jag inte en blekaste aning fast det jag vill är att jag har jobb som bartender utomlands.

7. Sammanfattning

Jag har fått en kännedom om orsaksfaktorer och därmed delat in undersökningens resultat i tre grupper av orsaksfaktorer; samhällsfaktorer, skolfaktorer och individfaktorer. Det finns olika samhällsfaktorer som kan ligga bakom att elever går på individuella programmet, såsom ekonomi, boendesegregation och resursfördelning. De slutsatser jag drar av mitt arbete är att grundskolan måste ta ett mycket större ansvar för de elever som av olika anledningar inte når upp till nivån för godkänt i sina ämnen. Föreläsningarna måste göras lustfyllda så att skolorna slipper skoltrötta och skolkande elever. Viktigt är också studie- och yrkesvägledarnas arbete i grundskolan för att så långt som möjligt förhindra felval inför gymnasiet. Hos vissa av de elever som jag har intervjuat visade sig att de inte har haft några speciella intressen i skolan, utan skolan har mest varit ett ställe att gå till för att träffa och umgås med kompisar. Vissa elever visste heller inte vad de skulle välja för gymnasieprogram i årskurs nio eller ville inte välja något program alls. Detta kan bero på att de inte hade några direkta intressen eller var för unga för att fatta vissa svåra beslut. Det har det visat sig att intressen utvecklas hos många av eleverna på individuella programmet eftersom eleverna där får komma ut på praktik och dessutom slipper läsa några av de teoretiska ämnena.

Efter ett år på Individuella programmet söker eleverna något gymnasieprogram som innehåller de praktiska moment som eleverna är intresserade av. Enligt personalen jag har intervjuat, mognar en hel del elever under tiden de går på Individuella programmet.

Jag har kommit fram till att det krävs en mångdimensionell syn för att klargöra faktorerna kring hur det kan komma sig att så många elever går på gymnasieskolans individuella program. Det har framkommit att orsakerna bakom problematiken till största delen består av olika samhällsproblem. Resultatet av mitt arbete är att eleverna på individuella programmet i den här storvuxna kommunen till stor del är produkter av de förhållanden eleverna kommer ifrån. För att förstå ett fenomen i samhället och en grupp individers situation tror jag att man måste sätta individernas situation i relation till sociala och ekonomiska villkor, historia, samhällsstruktur och institutionella sammanhang. I resultatet framkommer att de olika orsakerna till varför elever går på individuella programmet är knutna till samhället, till skolan och till individen själv.

Min slutsats är att det krävs en mångdimensionell syn för att klargöra faktorerna kring hur det kan komma sig att elevantalet på gymnasieskolans individuella program är så stort. Jag anser att orsakerna bakom problematiken består av olika samhällsproblem och hemmiljöförhållanden. För att förstå ett fenomen i samhället och en grupp individers situation tror jag att man måste sätta individernas situation i relation till sociala villkor och samhällsstruktursystem.

8. Diskussion

När jag första gången i början av september 2006 började jobba på ett individuellt program i Malmö märkte jag hur personalen engagerade sig i sitt arbete med eleverna. Efterhand som jag mötte eleverna på individuella programmet märkte jag hur olika bakgrund de som studerar på detta program har.

Utifrån dessa 6 intervjuer fick jag både djupare kunskap och djupare bild av hur eleverna upplever sin skoltid på det individuella programmet. Tyvärr har eleverna varit väldigt inåtvända, blyga och tystlåtna. I vissa intervjusituationer och i vissa frågor har det inte alltid gått att gräva så djupt som jag hade önskat. Jag är till största delen nöjd med de frågor som jag ställt och jag har fått fram elevens individuella upplevelser som jag har varit ute efter.

Min uppsats innehåller en teoretisk del och en empirisk del. I den teoretiska delen beskriver jag bakgrunden till det individuella programmet och mitt urval av teoretiska perspektiv. I den empiriska delen beskriver jag urvalsgrupp och redovisar mina intervjuresultat. Valet av kvalitativa metoden med intervjuer har varit fruktbar och jag har fått fram en hel del information från eleverna.

Jag kan naturligtvis inte dra några generella slutsatser av materialet eftersom underlaget är för litet, men det kan ändå ge en relevant bild av vad dessa elever upplever kring dessa frågor. Erfarenheterna från skolan var blandade bland de elever som jag intervjuat. Fyra elever kände någon form av personligt misslyckande över att ha börjat på det individuella programmet. Det är uppenbart att eleverna bär en mängd negativa förutfattade meningar om Individuella programmet, men när de väl börjat där upplever de att IV kan ge dem en andra chans i livet.

Bland de elever jag har intervjuat är det fler än en person som kommer från hem som helt saknar traditionella familjemönster och som lever i sociala situationer som ingalunda är lätta. Personalen på individuella programmet har inget lätt arbete att utföra, deras arbete ställer stora krav på flexibilitet och en förmåga att se utöver det vanliga, då de måste hitta individuella lösningar som passar elevernas vilja, behov och motivation.

Enligt intervjuerna med personalen upplever dessa att grundskolan har misslyckats i detta område med dessa elever och på något sätt blir Individuella programmet deras andra chans. Detta innebär att de lägre behoven i pyramiden inte har blivit uppfyllda, vilket i sin tur enligt Maslow leder till att det är svårt att klättra vidare i pyramiden. Maslow och övriga humanistiskt inriktade psykologer menar att den hela människan inte har kunnat utvecklas.

Enligt Bourdieu spelar uppväxtmiljön en viktig roll för människans habitus, detta framhävs tydligt i mina intervjuer med elever och med personalen på Individuella programmet. Jag har kommit fram till att en del av eleverna inte har haft särskilt trygga hemförhållanden.

Bourdieu talar även om att människans habitus måste förstås och förklaras mot bakgrund av den förhållande människan föds in i. Dessutom saknar eleverna ofta självförtroende och självkänsla, vilket oftast grundar sig på dåliga betyg i grundskolan.

Litteraturlista

Angelöw, B. & Jonsson, Th. (2000) *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur

Giddens, A. (2003) *Sociologi*. Lund. Förlag: Studentlitteratur

Patel, R. & Davidsson, B. (1994) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur

Abrahamsson, K., Abrahamsson, L., Björkman, T., Ellström, P-E. & Johansson, J (2002)
Utbildning, kompetens och arbete. Lund: Studentlitteratur

Bauman, Z. (2000) *Globalisering*. Lund: Studentlitteratur

Hultqvist, E. (2001) *Segregerande integrering*. Göteborg. Gothia Förlag

Skolverket (2000) Individuella programmet Gy 2000, Malmö.

Trondman, M. (2001) *Varken ung eller vuxen: "samhället idag är ju helt rubbat"* Stockholm:
Atlas bokförlag

Jerling, E. (1994) *Utvecklingspsykologiska teorier*. Arlöv: Liber Utbildning

Webbkällor

<http://www.skolverket.se/sb/d/610>, 2007-11-03

<http://www.malmo.se/skolautbildning/gymnasieskolor/gymnasieintagningen/gymnasieskolandag.4.33aee30d103b8f15916800052286.html>, 2007-11-03

Bilagor

Bilaga 1

Intervjuguide till en Studie- och yrkesvägledare, kurator och lärarassistent

Vilka samhällsfaktorer ligger bakom att så många elever går på gymnasiets individuella program?

Vilka orsaker finns bakom att så många utländska elever går på gymnasiets individuella program?

Vilka skolfaktorer ligger bakom att så många elever går på gymnasiets individuella program?

Vilka individfaktorer ligger bakom att så många elever går på gymnasiets individuella program?

Varför är det så viktigt att eleven har en social och kulturell kompetens hemifrån?

Hur är det generellt med elevernas självförtroende?

Vilka sociala problem finns bakom att så många elever går på gymnasiets individuella program?

Bilaga 2

Intervjuguide med sex elever

Vad tycker du är det största orsaken för dig att du hamnade på IV-tema?

Vilken är anledningen till att du valde detta individuella program?

Vilka orsaksfaktorer tror du ligger bakom att så många elever går på gymnasiets individuella program?